

İşbirliğine Dayalı Öğrenme Alanında Yapılmış Doktora Tezlerinin İncelenmesi: Sistematik Derleme Çalışması *

Examination Of Doctoral Thesis Prepared In The Field Of Collaborative Learning: A Systematic Review

ÖZET

Öğrenci merkezli, çağdaş bir yöntem olan ve eğitimin her aşamasında uygulanabilen işbirliğine dayalı öğrenme, öğrencilerin heterojen gruplar oluşturarak bir konu etrafında amaç birliği içinde çalıştıkları, öğrenmelerini karşılıklı olarak kolaylaştırdıkları, özgüvenlerini ve özsaygılarını artırdıkları, iletişim, eleştirel düşünme, problem çözüme ve sosyal becerilerini geliştirdikleri bir yöntem olarak tanımlanmaktadır¹. Bu çalışmada ise çağdaş dünyanın gerektirdiği becerileri bireye kazandırmada etkili olduğu görülen işbirliğine dayalı öğrenmeyle ilgili 2015-2022 yılları arasında yayınlanmış doktora tezlerini, 17 araştırma sorusu doğrultusunda sistematik derleme yoluyla incelemek amaçlanmıştır. Bu nedenle YÖK Ulusal Tez Merkezi veritabanında ölçüt örnekleme yoluyla belirlenen kriterler doğrultusunda taramalar yapılmış ve sonuç olarak 53 doktora tezinin tam metnine ulaşılmıştır. Ulaşılan tezler betimsel içerik analizi yoluyla çözümlenmiş ve elde edilen bulgular frekanslardan da (f) yararlanılarak tablolar ve grafikler halinde sunulmuştur. Buna göre tezlerde katılımcı olarak en çok ortaokul ve lisans öğrencilerinin seçildiği, en çok karma yöntemli, uygun örnekleme ve Birlikte Öğrenme tekniğinin tercih edildiği görülürken, çoğu tezde örnekleme yöntemlerinin belirtilmediği, araştırma desenleri hakkında eksik bilgiler verildiği ve hiçbir tezde özel durumlu öğrencilerin ele alınmadığı da dikkati çekmiştir. Geçerliliği ve güvenilirliği sağlamak için yöntemin eksiksiz verilmesi ve özellikle katılımcıların çeşitlendirilmesi, kolay ulaşılabilir örneklem gruplarıyla değil gerçek hedef gruplarıyla ve literatürde incelenmeye ihtiyaç duyulan gruplarla çalışılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: İşbirliğine dayalı öğrenme, işbirlikli öğrenme, sistematik derleme, kubaşık öğrenme, eğitim bilimleri

ABSTRACT

Collaborative learning, which is a contemporary, student-centered method and which can be applied at any stage of education, can be described as a method that enables students to work in a unity of purpose by forming heterogeneous groups, to facilitate their learning mutually, to increase their self-confidence and self-esteem, and to improve their communication, critical thinking, problem solving and social skills. In this study, it is aimed to examine the doctoral theses published between 2015 and 2022 on cooperative learning, which is regarded as an effective way to help the learners gain the skills required by the contemporary world, through a systematic review in line with 17 research questions. For this reason, searches were made in the thesis database of the Turkish Council of Higher Education in conformity with the criteria determined by criterion sampling method. As a result, the full text of 53 doctoral theses was reached. The theses accessed in the search were analyzed employing descriptive content analysis, and the findings were presented in tables and graphics by making use of frequencies (f). According to the results of the analysis, it was observed that secondary school and undergraduate students were mostly chosen as participants in the theses, and mixed method, convenient sampling method and Learning Together Technique were preferred the most. It should also be noted that sampling methods were not stated in most theses, incomplete information was given about the research designs, and students with special needs were not addressed in any thesis. In order to ensure the validity and reliability, it is recommended to explain the research method clearly and to diversify the participants by working with real target groups and groups that need to be examined further in the literature, not with easily accessible sample groups.

Keywords: Cooperative learning, systematic review, educational sciences

GİRİŞ

Geleneksel eğitim yaklaşımının hâkim olduğu bir sınıf ortamında öğrenci pasif, ezberci, kitaplara ve öğretmene bağımlı bir durumdayken, öğretmen ise otoriterdir ve eğitimin merkezinde bulunur. Ayrıca öğretmen, süreci tek başına düzenlemekle ve bilgiyi aktarmakla görevlidir. Araştırmanın ve sorgulamanın yapılmadığı, bireye kendi güçlerini kullanarak bilgilere ulaşma ve yapılandırma fırsatının sunulmadığı, bireyselci, sınıf içinde demokratik süreçlerin düzenlenmediği bu yaklaşımda, yeni çağın gerektirdiği becerilerin edinilmesinin mümkün olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla da geleneksel eğitim yaklaşımıyla ne bireyin ne de içinde bulunduğu toplumun ihtiyaçlarının karşılanamayacağı açıktır.

Tüm bu gerçeklerin farkında olan devletler ve eğitim kurumları, geleceklerini inşa edecek olan bireyleri yetiştirirken, onları yeni çağın gerektirdiği becerilerle donatabilecek çağdaş eğitim yaklaşımına ve

*14. Uluslararası Sosyal Beşeri ve Eğitim Bilimleri Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

¹Varişoğlu, B. (2016). İşbirlikli okuma ve yazma etkinliklerinin Türkçe öğrenen yabancı öğrencilerin dil kaygılarına etkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(59), 1108-1119.

²Dr. Öğr. Üyesi, Erciyes Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Programları ve Öğretim AD, Kayseri, Türkiye

³Doktora Öğrencisi, Erciyes Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Programları ve Öğretim AD, Kayseri, Türkiye

Gülner Candan Hamurcu²
Esra Hatun Sert³

How to Cite This Article
Candan Hamurcu, G. &
Hatun Sert, E. (2023).
“İşbirliğine Dayalı Öğrenme
Alanında Yapılmış Doktora
Tezlerinin İncelenmesi:
Sistematik Derleme
Çalışması”, *International
Social Mentality and
Researcher Thinkers Journal*,
(Issn:2630-631X) 9(76):
4851-4865. DOI:
[http://dx.doi.org/10.29228/sm
ryj.72393](http://dx.doi.org/10.29228/sm
ryj.72393)

Arrival: 11 July 2023
Published: 25 October 2023

Social Mentality And
Researcher Thinkers is
licensed under a Creative
Commons Attribution-
NonCommercial 4.0
International License.

yöntemlerine başvurumaktadırlar. Bu yöntemlerden birisi de işbirliğine dayalı öğrenmedir. İşbirliğine dayalı öğrenme alanyazında “işbirlikli öğrenme”, “kubaşık öğrenme”, “işbirlikçi öğrenme” olarak da isimlendirilmektedir.

Öğrenci merkezli bir yöntem olan ve eğitimin her aşamasında uygulanabilen işbirliğine dayalı öğrenme, öğrencilerin heterojen gruplar oluşturarak bir konu etrafında amaç birliği içinde çalıştıkları, öğrenmelerini karşılıklı olarak kolaylaştırdıkları, özgüvenlerini ve özsaygılarını artırdıkları, iletişim, eleştirel düşünme, problem çözüme ve sosyal becerilerini geliştirdikleri bir yöntem olarak tanımlanabilmektedir (Varışoğlu, 2016). Yöntemde özne “biz”, sorular ise “ne yapmamız gerekiyor, ne öğrendik, nasıl öğrenmeliyiz” olarak ön plana çıkmaktadır (Yeşilyurt, 2019).

Katılımcı ve çoğulcu özellikleriyle demokratik bir yaklaşım olarak görülen işbirliğine dayalı öğrenme, paylaşma ve uzlaşma üzerine odaklanarak yarışmacı ve rekabetçi özellikler gösteren geleneksel öğretim yöntemlerine bir alternatif olmuştur. Bu yönüyle yöntem, öğrenme ortamını demokratikleştirmekte ve insancillaştırmaktadır (Tok, 2019). Bunlarla birlikte işbirliğine dayalı öğrenme yöntemi, öğrencilerin akademik başarılarını, motivasyonlarını ve özgüvenlerini de artırmakta, streslerini azaltmakta, birbirlerine karşı olumlu duygular geliştirmelerine ve yaratıcı düşünme ve problem çözüme yeteneklerine katkıda bulunmaktadır (Yeşilyurt, 2009).

Tüm işbirliğine dayalı öğrenme çalışmalarında öğrenciler sadece kendi öğrenmelerinden değil, arkadaşlarının öğrenmelerinden de sorumludurlar (Slavin, 1996). Yöntemin bu özelliğiyle öğrenciler, grup içerisinde öğretmenlik rolünü de üstlenmiş olmaktadır (Varışoğlu, 2016).

Her seviyede ve derste kullanılabilen bir yöntem olan işbirliğine dayalı öğrenmenin bir diğer önemli özelliği ise özel eğitime gereksinim duyan çocukların, farklı etnik kökenlere sahip olan çocukların ve dezavantajlı çocukların eğitim - öğretiminde de kullanılabilmesidir (Çaycı vd., 2007).

Öğrenme ortamında oluşturulabilecek dört farklı grup çeşidi tanımlanmıştır. Öğretmenin, yöntemin doğru yürütülebilmesi için öğrencilerinin hangi grup düzeyini oluşturduğunu bilmesi gerekmektedir. Bu gruplar özet olarak şu özellikleri göstermektedirler (Johnson ve Johnson, 1999):

1) Söзде (Pseudo) Öğrenme Grubu: Birlikte çalışmakla görevlendirilen öğrencilerin bu duruma karşı ilgileri yoktur. Birbirleriyle konuşuyor gibi görünmektedirler, fakat gerçekte birbirlerine karşı rakiptirler. Birbirlerini yenilmesi, engellenmesi, yanlış yönlendirilmesi, bilgilerin saklanması gereken ve güvenilmez rakipler olarak görmektedirler.

2) Geleneksel Öğrenme Grubu: Öğrenciler birlikte çalışmalarını gerektiğini kabul ederler, fakat görevler ortak çalışmaya çok az ihtiyaç duyulacak şekilde oluşturulmuştur. Öğrenciler, grubun üyesi olarak değil bireysel olarak değerlendirileceklerini düşünmektedirler. Bildiklerini grup üyelerine aktarmak için yeterli motivasyonlara sahip değildirler. Yardımlaşma ve paylaşma en az seviyededir. Grup içerisinde gayret göstermeye çalışan öğrenciler, tembellik yapmak isteyen öğrenciler karşısında sömürülmüş hissederler.

3) İşbirliğine Dayalı Öğrenme Grubu: Bu grupta öğrenciler, ortak hedefe ulaşmak için birlikte çalışmaktadırlar ve gruptaki her üyenin öğrenme hedeflerine ulaşması durumunda hedefe ulaşacaklarını düşünmektedirler. Kendi öğrenmelerini ve grup arkadaşlarının öğrenmelerini en üst düzeye çıkarmak için görevlendirilmişlerdir. Öğrenciler, grup içinde yardımlaşmakta ve birbirini çalışmaya teşvik etmektedirler. Tüm öğrencilerin katkıda bulunup bulunmadığının kontrol edilmesi için bireysel performanslar sürekli olarak değerlendirilmektedir. Tek başına çalıştıklarından daha fazla akademik performans sergilerler.

4) Yüksek Performanslı İşbirliğine Dayalı Öğrenme Grubu: Bu grupta, işbirliğine dayalı öğrenmenin tüm özelliklerini karşılanmakta ve beklentilerin üstüne çıkılmaktadır. Bu grubu, işbirliğine dayalı öğrenme grubundan ayıran özellikler üyelerin birbirlerine olan bağlılıkları ve başarılarıdır. Üyeler, birbirlerine karşı olan bağlılıkları sayesinde beklentilerin üzerinde performans göstermekte ve çalışmalarını yürütürken çok eğlenmektedirler. Fakat, bu grup düzeyine çok nadir olarak erişilmektedir.

Johnson ve Johnson (1999), öğrencilerin aynı odaya konulup onlara “işbirlikçi grup” denmesiyle işin hallolmayacağına ve her grubun (okuma grupları, laboratuvar grupları, çalışma grupları, proje grupları gibi) mutlak olarak işbirliğine dayalı öğrenme grubu olmadığına dikkat çekmiştir. Ayrıca öğretmenlerin, öğrencileri öğrenme grupları olarak yapılandırmasını ve bu grupların, grup performans eğrisinin neresinde olduklarını değerlendirmesini, işbirliğine dair temel faktörleri güçlendirmeye devam etmesini, grupları gerçek birer işbirliğine dayalı öğrenme grupları olana kadar performans eğrisinde yukarı taşımalarını önermiştir.

İşbirliğine dayalı öğrenme yönteminin etkili olmasını sağlayacak ilkelerden bazıları özet olarak şöyledir (Yeşilyurt, 2019; Johnson ve Johnson, 1999; Gömleksiz, 1993; Demirel, 1991):

- 1) Olumlu Bağımlılık: Grup üyelerinin başarılarının birbirine bağımlı olduğunun, yani diğerlerinin başarmadıkça öğrencinin kendisinin de başarısız olacağını veya öğrencinin kendisinin başarısız olduğunda diğerlerinin de başarısız olacağını bilincinde olmalıdır.
- 2) Bireysel Sorumluluk: Her üyenin güçlenmesini sağlamak amacıyla öğrenciler, paylarına düşen görevleri yapmakla zorunlu tutulurlar. Grup üyelerinin, görevi tamamlamada kimin daha fazla yardıma, desteğe ve motivasyona ihtiyacı olduğunu bilmeleri ve başkalarının çalışmaları üstüne konamayacaklarının farkında olmaları önemlidir.
- 3) Yüz Yüze Destekleyici Etkileşim: Grup üyelerinin, birbirlerinin öğrenme çabalarına yardım ederek, destekleyerek, cesaretlendirerek ve överek karşılıklı başarılarını artırmaya çalışmalarıdır.
- 4) Sosyal Beceriler: Grup üyelerinin sürece katkı sağlayabilmeleri için liderlik, karar verme, güven oluşturma, iletişim ve çatışma yönetimi gibi becerilere sahip olmaları gerekmektedir.
- 5) Grup İşlem Süreci: Grup üyelerinin, hedeflerine ne kadar iyi ulaştıklarını, etkili çalışma ilişkilerini ne kadar sürdürebildiklerini, hangi üye eylemlerinin yararlı ve yararsız olduğunu, hangi davranışların devam ettirileceği veya değiştirileceği konusunda tartışmaları ve kararlar almalarıdır.
- 6) Başarı İçin Eşit Fırsat: Grup üyelerinin her birinin gruba olan katkıları değerlendirilmelidir. Her öğrenci, kendi başarı seviyesine göre iyi olduğu konuda kendini gerçekleştirebilmelidir. Ayrıca grup yarışmalarında öğrencilerin, kendileriyle aynı seviyede olan öğrencilerle karşılaşmalarına özen gösterilmelidir.
- 7) Grup Ödülü: Pekiştirici görevi üstlenen ödüller, grup üyelerinin görevlerini yerine getirmeleri veya daha önceden belirlenmiş kriterlere ulaşmaları sonucunda verilmelidir. Böylece grup ruhu oluşturulmuş ve yapıcı rekabet duyguları geliştirilmiş olacaktır.
- 8) Grubun Büyüklüğü ve Heterojenliği: Gruplar, konu ve kaynaklara göre ideal büyüklükte olacak şekilde yapılandırılmalı ve en az iki en fazla altı kişiden oluşmalıdır. Ayrıca gruplar, yetenek, etnik köken, başarı gibi değişkenler göz önünde bulundurularak heterojen yapıda oluşturulmalıdır.
- 9) Gruplar Arası Yarışma: Öğrencilerin bireysel olarak yarışmaları değil, gruplar arası yarışmaları önemlidir.
- 10) Öğretmenin Rolü: Öğretmen, yöntem boyunca gruplar arasındaki ilişkileri düzenlemekte, grup içindeki etkileşimlere ve işbirliğine rehberlik etmektedir.

İşbirliğine dayalı öğrenme, sınıf öğretimini organize etmek ve yürütmek için çok sayıda yönteme referans olarak kullanılan genel bir terimdir. Öğretmenler, kendi felsefelerine ve uygulamalarına uyumlu olacak şekilde işbirliğine dayalı öğrenmeyi kullanabilmektedirler. Bunun sonucunda da listeleme yapılamayacak kadar çok uygulama ortaya çıkmaktadır (Johnson, Johnson ve Stanne, 2000). Fakat araştırmacılar tarafından geliştirilen, değerlendirilen ve dikkat çekmeyi başaran başlıca teknikler bulunmaktadır. Bunlar şu şekilde sayılabilir; Birlikte Öğrenme, Birleştirilmiş İşbirlikli Okuma ve Kompozisyon, Akademik Çelişki, Öğrenci Takımları-Başarı Bölümleri, Takım Destekli Bireyselleştirme, Takımlar-Oyunlar-Turnuva, Jigsaw, Jigsaw-2, Grup Araştırması (Johnson, Johnson ve Stanne, 2000; Slavin, 1996; Manning ve Lucking, 1991).

Türkiye’de işbirliğine dayalı öğrenme yöntemine yönelik çok sayıda makale ve tez çalışması bulunmaktadır. Bununla birlikte işbirliğine dayalı öğrenme yöntemi, teknikleri ve çeşitli değişkenlere etkisi hakkında meta-analiz çalışmaları (Örn.: Kurt, 2021; İleri, 2019; Camnalbur ve Mutlu Bayraktar, 2018; Göktaş, 2017; Batdı, 2014; Şen ve Yılmaz, 2013; Gözübatık Tarım, 2003), meta-sentez çalışmaları (Örn.: Taş ve Akoğlu, 2020) ve içerik analizi çalışmaları (Örn.: Çetinkaya ve Durmuş, 2021; Baysan, Bayra ve Demirkan, 2018; Dirlikli, Aydın ve Akgün, 2016; Koç Damgacı ve Karatas, 2015) bulunmaktadır. Fakat yapılan alanyazın taramasında işbirliğine dayalı öğrenme alanında yapılmış ve 2015-2022 yılları arasında yayınlanmış doktora tezlerini sistematik derleme yoluyla inceleyen bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu çalışma ile hem alanyazındaki boşluğu doldurmak hem de mevcut çalışmaların eğilimleri hakkında bilgiler vererek araştırmacılara yardımcı olmak amaçlanmıştır. Bu amaçlar doğrultusunda aşağıdaki sorulara sırasıyla yanıt aranmıştır:

Türkiye’de işbirliğine dayalı öğrenme alanında yapılmış doktora tezleri(nin);

- ✓ yayın diline göre dağılımı nasıldır?
- ✓ yıllarına göre dağılımı nasıldır?
- ✓ hangi üniversite bünyesinde yürütülmüştür?
- ✓ hangi meslekteki araştırmacılar tarafından yürütülmüştür?
- ✓ hangi anabilim dalı/programda yürütülmüştür?

- ✓ hangi ders/konu alanlarında yürütülmüştür?
- ✓ konuları nelerdir?
- ✓ araştırma yöntemleri nelerdir?
- ✓ desenleri nelerdir?
- ✓ örnekleme yöntemleri nelerdir?
- ✓ katılımcı çeşitliliği nasıldır?
- ✓ örneklem büyüklükleri nasıldır?
- ✓ kullandığı işbirlikli öğrenme teknikleri nelerdir?
- ✓ deneysel işlem/uygulama süreleri nedir?
- ✓ deneysel işlem/uygulama grup biçimleri nedir?
- ✓ veri toplama araçları nelerdir?
- ✓ analiz yöntemleri nelerdir?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

İşbirliğine dayalı öğrenme alanında yapılmış doktora tezlerinin incelendiği bu çalışma, bir sistematik derleme çalışmasıdır. Sistematik derlemede, ilgili alanda yayınlanmış tüm çalışmalar taranır, çalışmaların kaliteleri de göz önünde bulundurularak çeşitli ölçütlere göre incelemeye dâhil edilmesi veya edilmemesi kararlaştırılır ve ele alınan çalışmalardaki bilgiler birleştirilir (Karaçam, 2013).

Sistematik derlemeler, bilimsel bilgi içerdikleri ve güçlü kanıtlar sundukları için önemlidirler (Karaçam, 2013). Ayrıca araştırmacılar bilgilerini güncellemek, ileri araştırmalar için bütçe sunan kuruluşlar da araştırmaların gerekliliğini ortaya koymak için derleme makalelerine başvurumaktadırlar (Gülpınar ve Güçlü, 2013).

Araştırmanın Örnekleme

Araştırmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme tercih edilmiştir. Bazı araştırmalarda incelemeye alınacak nesnelere, olaylar, durumlar ya da kişiler belli özelliklere sahip olanlar arasından seçilebilirler. Böyle durumlarda örneklem için belirlenen ölçüt veya ölçütleri karşılayan birimler (kişiler, nesnelere gibi) örnekleme alınmaktadır (Büyüköztürk vd., 2021). Bu araştırmanın örnekleme seçimi şu ölçütler doğrultusunda yapılmıştır; çalışmanın işbirliğine dayalı öğrenme temalı olması, doktora tezlerinin 2015- 2022 Aralık tarihleri arasında taranıyor olması, çalışmaların tam metinlerine ulaşılabilir olması, konunun “eğitim ve öğretim” üzerine olması, çalışmaların dilinin Türkçe veya İngilizce olması, *işbirliğine dayalı öğrenme*, *işbirlikli öğrenme*, *kubaşık öğrenme*, *işbirlikçi öğrenme* anahtar kelimeleriyle “dizin” ve “tez adı” alanlarından bulunabiliyor olması.

Tüm bu ölçütler doğrultusunda yapılan taramalar sonucunda 54 doktora tezine ulaşılmıştır. Ulaşılan tezlerden birinin işbirlikli öğrenme ile ilgisi olmadığı anlaşılmış ve incelemeye alınmamıştır. Bu doğrultuda çalışmada 53 doktora tezi analiz edilmiştir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Çalışmanın konusunu oluşturan tezler, YÖK Ulusal Tez Merkezi veritabanından örneklem seçme kriterlerine uygun olarak doküman analizi yoluyla taranmış ve 54 doktora tezine ulaşılmıştır. Bu tezlerden birinin işbirlikli öğrenme ile ilgisi olmadığı anlaşıldığı için incelemeye alınmamış ve 53 tez ile çalışmaya devam edilmiştir.

Doküman analizi, araştırmanın konusuyla alakalı bilgileri içeren materyallerin analiz edilmesidir. Bu materyaller yazılı olabileceği gibi ilgili bilgileri içeren film, video, fotoğraflar şeklinde de olabilir (Cansız Aktaş, 2019).

Sistematik derleme çalışmalarında içerik analizleri meta-analiz, meta-sentez ve betimsel içerik analizi olarak üç başlık altında tanımlanabilmektedir. Betimsel içerik analizi ile belli bir konuyla ilgili yapılmış nitel ve nicel çalışmaların incelenmesi, genel eğilimlerinin ve araştırma sonuçlarının ortaya çıkarılması hedeflenmektedir. Bu sayede ilgili alanda çalışma yürütmek isteyen araştırmacılara, genel eğilimlerin ne olduğu hakkında bilgi verilmek istenmektedir (Çalık ve Sözbilir, 2014).

YÖK Ulusal Tez Merkezi veritabanından taranan tezler, araştırmanın amacına uygun olduğu için betimsel içerik analizi yoluyla çözümlenmiş, elde edilen bulgular frekanslardan da (f) yararlanılarak tablolar ve grafikler halinde sunulmuştur. Tüm analiz aşamalarında tezlerin sadece işbirliğine dayalı öğrenme ile ilişkili olan kısımları göz önüne alınmıştır. Ayrıca tezlerdeki örneklem oluşturma aşamasındaki pratikler ve pilot uygulamalar analize alınmamıştır.

BULGULAR

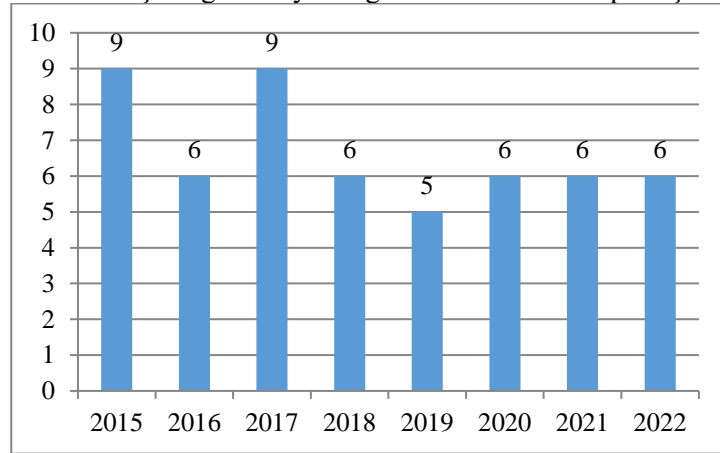
Bu bölümde araştırma soruları doğrultusunda elde edilen bulgular, frekanslardan da (f) yararlanılarak tablolar ve grafikler halinde sunulmuştur.

Tablo 1: İşbirliğine Dayalı Öğrenme Alanında Yapılmış Doktora Tezlerinin Yayın Dilleri

Yayın Dili	f
Türkçe	51
İngilizce	2

Tablo 1'e bakıldığında çalışmanın ölçütlerine göre yapılan taramalar sonucunda incelemeye alınan tezlerin 51'inin Türkçe, 2'sinin ise İngilizce olarak yayınlandığı görülmektedir.

Grafik 1: İşbirliğine Dayalı Öğrenme Alanında Yapılmış Doktora Tezlerinin Yayınlandığı Yıllar

Grafik 1 incelendiğinde işbirliğine dayalı öğrenme alanında yapılan doktora tezlerinin en çok 2015 (f=9) ve 2017 (f=9) yıllarında yayınlandığı görülürken, tezlerin 8 yıllık dönemde birbirine yakın sayılarda çalışılmış olması dikkat çekmektedir.

Tablo 2: İşbirliğine Dayalı Öğrenme Alanında Yapılmış Doktora Tezlerinin Hazırlanmış Üniuersiteler

Üniuersiteler	f
Atatürk Üniuersitesi	18
Gazi Üniuersitesi	5
Sakarya Üniuersitesi	4
İnönü Üniuersitesi	3
Marmara Üniuersitesi	3
Mersin Üniuersitesi	2
Orta Doğu Teknik Üniuersitesi	2
Bolu Abant İzzet Baysal Üniuersitesi	2
Fırat Üniuersitesi	2
Necmettin Erbakan Üniuersitesi	2
Ankara Üniuersitesi	2
Hacettepe Üniuersitesi	1
Ondokuz Mayıs Üniuersitesi	1
Anadolu Üniuersitesi	1
İstanbul Üniuersitesi	1
Dokuz Eylül Üniuersitesi	1
Afyon Kocatepe Üniuersitesi	1
Uşak Üniuersitesi	1
Trabzon Üniuersitesi	1

Tablo 2'de incelemeye alınan tezlerin hangi üniuersiteler bünyesinde hazırlandıkları verilmiştir. Bu sonuçlara göre 19 üniuersite içinde 18 tez ile Atatürk Üniuersitesi'nin işbirliğine dayalı öğrenme alanında doktora tezi hazırlamada yüksek farkla önde olduğu görülmektedir. Bu üniuersiteyi sırasıyla Gazi (f=5) ve Sakarya (f=4) Üniuersiteleri takip etmektedir.

Tablo 3: İşbirliğine Dayalı Öğrenme Alanında Yapılmış Doktora Tezlerini Yürüten Araştırmacıların Meslekleri

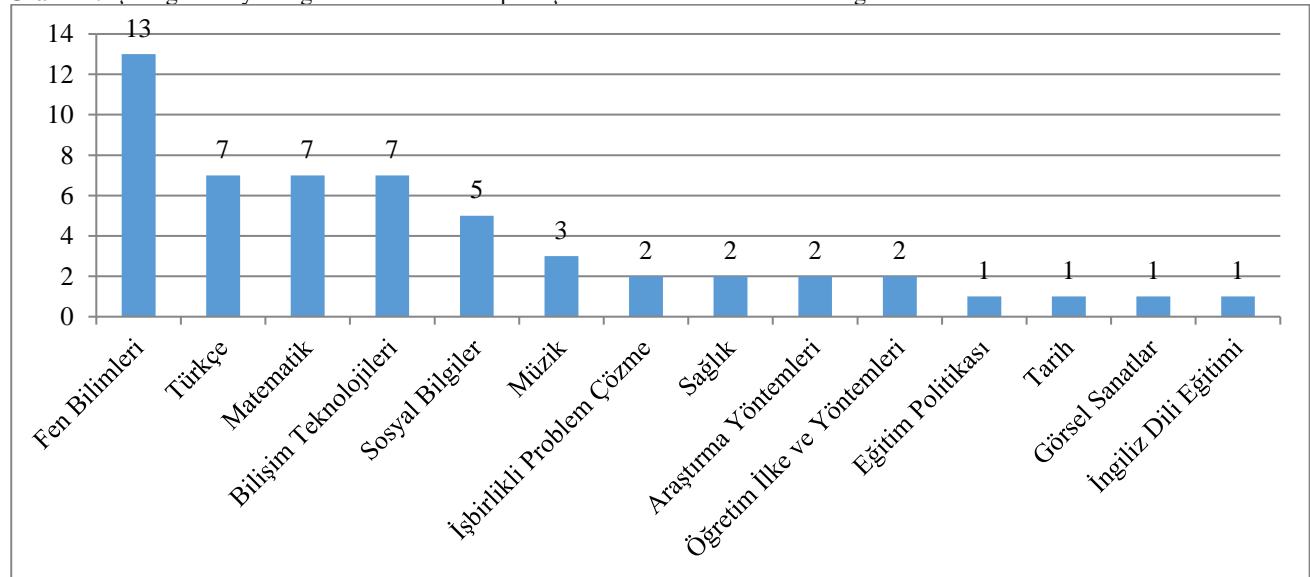
Meslekler	f
Belirtilmemiş	21
Araştırma Görevlisi	13
Öğretmen (MEB)	9
Öğretim Görevlisi	7
Donanma Komutanlığı Bando Komutanı	1
Müdür Yardımcısı (MEB)	1
Uzman (MEB)	1

Tablo 3'te doktora tezlerini yürüten araştırmacıların meslekleri verilmiştir. Meslek bilgilerini tez bölümlerinde paylaşan araştırmacıların çoğu araştırma görevlisidir ($f=13$) ve onları takiben de araştırmacıların 9'u MEB'e bağlı devlet okullarında öğretmen, 7'si ise öğretim görevlisidir. Bununla birlikte araştırmacıların 21'i çalıştıkları kurumları ve unvanlarını tezlerin herhangi bir bölümünde paylaşmamışlardır.

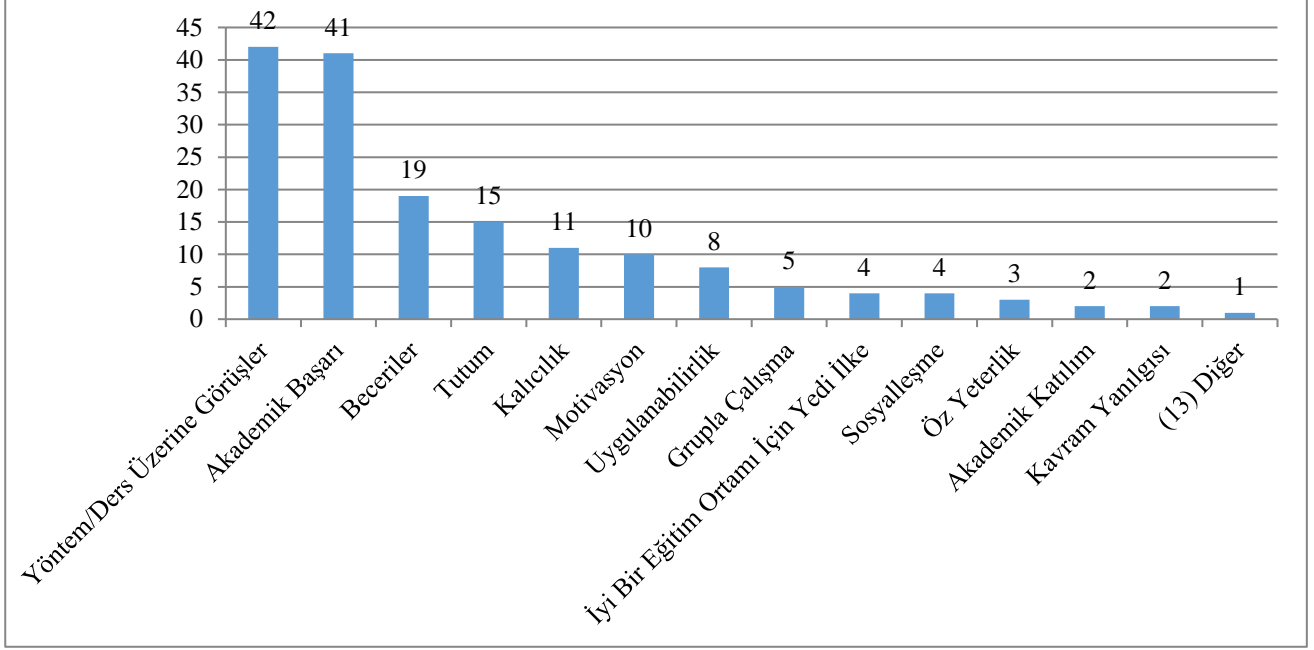
Tablo 4: İşbirliğine Dayalı Öğrenme Alanında Yapılmış Doktora Tezlerinin Yürütüldüğü Anabilim Dalı/Programlar

Bölüm	Anabilim Dalı/Program	f
Temel Eğitim	Fen Bilgisi Öğretmenliği	6
	Sınıf Öğretmenliği	5
	Sosyal Bilgiler Eğitimi	4
Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi	Fen Bilgisi Eğitimi	5
	Matematik Eğitimi	4
	Fizik Eğitimi	1
	İlköğretim Matematik Eğitimi	1
Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi	Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi	9
	Eğitim Teknolojisi	1
Eğitim Bilimleri	Eğitim Programları ve Öğretim	6
	Eğitim Yönetimi ve Denetimi	1
	Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme	1
Güzel Sanatlar Eğitimi	Müzik Eğitimi	3
	Resim-İş Eğitimi	1
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi	Türkçe Eğitimi	3
	Sosyal Bilgiler Eğitimi	1
Uzaktan Eğitim	Uzaktan Eğitim	1

Tablo 4'te işbirliğine dayalı öğrenme alanında yapılmış doktora tezlerinin yürütüldüğü bölüm ve anabilim dalı/programlar verilmiştir. Buna göre 7 bölüm arasında en çok Temel Eğitim ($f=15$) bölümünde tez çalışması yürütülmüşken, bu bölümde en çok Fen Bilgisi Öğretmenliği ($f=6$) programında tez çalışması yürütülmüştür. Bununla birlikte tüm çalışmaların içinde en çok Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi ($f=9$) anabilim dalında tez çalışması yürütülmüştür.

Grafik 2: İşbirliğine Dayalı Öğrenme Alanında Yapılmış Doktora Tezlerinin Yürütüldüğü Ders/Konu Alanları

Grafik 2'de işbirliğine dayalı öğrenme alanında yapılmış olan doktora tezlerinin yürütüldüğü ders/konu alanları verilmiştir. Tezlerin uygulamalarının yapıldığı dersler/konu alanları kodlanarak 14 ana ders/konu etrafında gruplandırılmıştır. Bu sonuçlara göre çalışmaların en çok fen bilimleri ($f=13$) dersleri/konuları içerisinde yürütüldüğü görülmektedir. Toplam ders/konu alanlarının sayısının 54 olmasının nedeni ise tezlerden birinin uygulamada iki ders/konu alanı tercih etmesidir.

Grafik 3: İşbirliğine Dayalı Öğrenme Alanında Yapılmış Doktora Tezlerinin Konuları

Grafik 3'te işbirliğine dayalı öğrenme alanında yapılmış doktora tezlerinin çalışma konuları verilmiştir. Tezlerin çalışma konuları kodlanarak 14 ana konu etrafında gruplandırılmıştır. Buna göre 42 tezde işbirliğine dayalı öğrenme yöntemi ve/veya bu yöntemle tasarlanmış dersler üzerine öğrenciler, veliler ve öğretmenlerden görüşler alınmıştır. Bunu takiben 41 tezde akademik başarı üzerine çalışılırken, 19 tezde beceriler ele alınmıştır. "Diğer" kategorisine ise diğer çalışma konularıyla birlikte kodlanamayan ve her biri ayrı bir tezde incelenmiş 13 farklı çalışma konusu alınmıştır. Bunlarla birlikte toplam konu sayısının incelenen tez sayısından farklı olmasının sebebi tezlerde değişik sayılarda konuların ele alınmasıdır.

Tablo 5: İşbirliğine Dayalı Öğrenme Alanında Yapılmış Doktora Tezlerinin Araştırma Yöntemleri

Araştırma Yöntemi	f
Karma	30
Nicel	8
Nitel	7
Belirtilmemiş	8

Tablo 5 incelendiğinde işbirliğine dayalı öğrenme alanında yapılmış doktora tezlerinin en çok karma ($f=30$) araştırma yönteminde yürütüldüğü, nicel ($f=8$) ve nitel ($f=7$) çalışmaların ise birbirine yakın ve az sayılabilecek oranda tercih edildiği görülmektedir. 8 tezde ise çalışmanın hangi araştırma yönteminde yürütüldüğü tezlerin hiçbir bölümünde belirtilmemiştir. Bununla birlikte araştırma yöntemini nicel olarak belirten 1 tezin karma araştırma yöntemi olabilecek bir şekilde nitel boyut da barındırdığı görülmüştür.

Tablo 6: İşbirliğine Dayalı Öğrenme Alanında Yapılmış Doktora Tezlerinin Araştırma Desenleri

Araştırma Yöntemleri	Araştırma Desenleri	f
Karma	Karma Desen	
	Gömülü Desen	9
	Açımlayıcı Sıralı Desen	7
	Belirtilmemiş	6
	Yakınsayan Paralel Desen	3
	Müdahale Deseni	2
	Çeşitleme	2
	Genişletme	1
	Nicel Boyutun Deseni	
	Ön-test Son-test Kontrol Gruplu Yarı Deneysel Desen	18
	Ön-test Son-test Kontrol Gruplu Seçkisiz Desen	3
	Ön-test Son-test Kontrol Grupsuz Yarı Deneysel Desen	3
	Tek Grup Ön-test Son-test Desen	1
	Solomon Dört Grup Deseni	1
	Tekrarlı Ölçümler Deseni	1
	Statik Grup Karşılaştırmalı Desen	1
2x2x2 Faktöriyel Desen	1	
Belirtilmemiş	1	
Nitel Boyutun Deseni		

	Belirtilmemiş	21
	Durum Çalışması	6
	Eylem Araştırması	1
	Gömülü Kuram	1
	Olgubilim Deseni	1
Nicel	Ön-test Son-test Kontrol Gruplu Yarı Deneysel Desen	4
	Ön-test Son-test Kontrol Gruplu Deneysel Desen	1
	Ön-test Son-test Kontrol Grupsuz Yarı Deneysel Desen	1
	2x3 Faktöriyel Desen	1
	Meta-analiz	1
Nitel	Eylem Araştırması	4
	Durum Çalışması	2
	Keşfedici Araştırma	1
Belirtilmemiş	Ön-test Son-test Kontrol Gruplu Yarı Deneysel Desen	5
	Ön-test Son-test Kontrol Grupsuz Yarı Deneysel Desen	1
	2x2x2 Faktöriyel Desen	1
	İlişkisel Tarama	1
	Açımlayıcı Sıralı Desen	1

Tablo 6’da işbirliğine dayalı öğrenme alanında yapılmış doktora tezlerinin araştırma desenleri verilmiştir. Buna göre karma araştırma yönteminde yürütülen tezlerin en çok gömülü desende (f=9) tasarlandığı, çalışmanın nicel boyutunda ise en çok ön-test son-test kontrol gruplu yarı deneysel desenin (f=18) ve nitel boyutta ise durum çalışmasının (f=6) tercih edildiği görülmektedir. Karma yöntemle tasarlanan 30 tezin 6’sında hangi karma araştırma deseninin tercih edildiği belirtilmezken, yine bu tezlerin 21’inde ise nitel boyutun araştırma deseninin belirtilmemiş olması dikkat çekicidir.

Nicel yöntemle yürütülen tezler en çok ön-test son-test kontrol gruplu yarı deneysel desende (f=4) tasarlanmış, nitel çalışmalarda ise en çok eylem araştırması (f=4) tercih edilmiştir.

Tablo 5’te de görülebileceği gibi araştırma yöntemini belirtmeyen 8 doktora tezi bulunmaktadır. Tablo 6’da bu tezlerde en çok ön-test son-test kontrol gruplu yarı deneysel desenin (f=5) tercih edildiği görülmektedir. Ayrıca bu tezlerin 4’ü nitel boyut içermektedir ve sadece 1’i nitel boyutun araştırma desenini belirtmiştir. Bu sebeple bu tezlerin kategorisinde toplamda 9 araştırma deseni yer almıştır.

Tablo 7: İşbirliğine Dayalı Öğrenme Alanında Yapılmış Doktora Tezlerinin Örneklem Yöntemleri

Örneklem Yöntemi	f
Belirtilmemiş	28
Uygun	14
Amaçlı	10
Tabakalı Örneklem	1

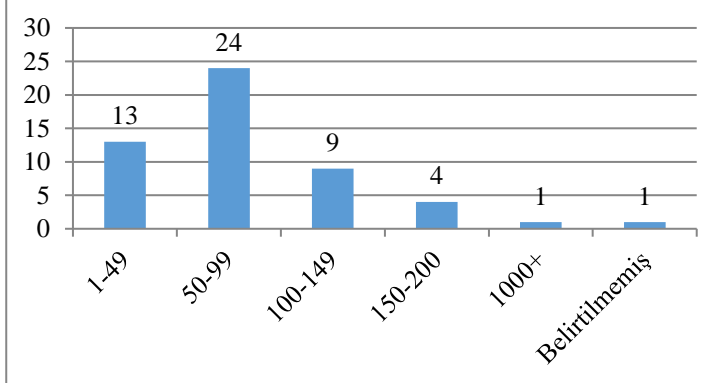
İşbirliğine dayalı öğrenme alanında yapılmış doktora tezlerinin örneklem yöntemleri Tablo 7’de verilmiştir. Buna göre örneklem yöntemini belirten tezlerde en çok uygun (f=14) ve amaçlı (f=10) örneklem yöntemi tercih edilirken 1 tezde ise tabakalı örneklem yöntemi kullanılmıştır. Tezlerin yaklaşık yarısından fazlasına tekabül eden 28 tezde ise örneklem yönteminin belirtilmemiş olması dikkat çekicidir. Bununla birlikte karma araştırma yönteminde yürütülen 9 tezin nitel boyutunun örneklem yöntemi de belirtilmemiştir.

Tablo 8: İşbirliğine Dayalı Öğrenme Alanında Yapılmış Doktora Tezlerinin Katılımcı Çeşitliliği

Örneklem/Çalışma Grupları	Sınıf Düzeyleri	f
İlkokul	4. sınıf	7
	6. sınıf	8
	7. sınıf	10
	8. sınıf	6
	9. sınıf	3
Ortaokul	10. sınıf	2
	11. sınıf	2
	Ön Lisans	
Üniversite	1. sınıf	1
	Belirtilmemiş	1
	Lisans	
	1. sınıf	5
	2. sınıf	5
	3. sınıf	5
	4. sınıf	2
	Belirtilmemiş	6
	Lisansüstü	
	Yüksek Lisans	1
Diğer	Öğretmen	11
	Veli	2

Tablo 8 incelendiğinde doktora tezlerinin katılımcıları olarak en çok ortaokul (f=24) ve lisans (f=23) öğrencilerinin tercih edildiği, tüm öğrenci seviyelerinin içinde de en çok ortaokul 7. sınıfların (f=10) tercih edildiği görülmektedir. Bununla birlikte velilerden, ön lisans, lisansüstü ve ilkokul seviyesindeki öğrencilerden fazla katılımcı çeşitliliği oluşturulmaması ve okul öncesi dönemine ait katılımcıların ise hiç bulunmaması dikkat çekicidir. Ayrıca ilkokul 4. sınıflarla yapılan bir tezde kaynaştırma öğrencilerinin de dâhil edilmesi dışında özel durumlu öğrencilerin de çalışmalarda yer bulmadığı görülmüştür. Toplam katılımcı çeşitliliğinin incelenen tez sayısından farklı çıkmasının nedeni ise çalışmalarda farklı sayılarda katılımcı gruplarının tercih edilmiş olmasıdır. Ayrıca 1 tezde meta-analiz çalışması yapıldığı için çalışma grubu bulunmamaktadır.

Grafik 4: İşbirliğine Dayalı Öğrenme Alanında Yapılmış Doktora Tezlerinin Örneklem Büyüklükleri

Grafik 4 incelendiğinde işbirliğine dayalı öğrenme alanında yapılmış olan doktora tezlerinin örneklem büyüklüklerinin en çok 50-99 aralığında (f=24) olduğu ve 13 çalışmayla bunu 1-49 aralığının takip ettiği görülmektedir. Bunlarla birlikte bir tezde meta-analiz yapılmış ve 71 çalışma incelenmiştir.

Tablo 9: İşbirliğine Dayalı Öğrenme Alanında Yapılmış Doktora Tezlerinin Kullandığı İşbirlikli Öğrenme Teknikleri

İşbirlikli Öğrenme Teknikleri	f	İşbirlikli Öğrenme Teknikleri	f
Birlikte Öğrenme	13	İşbirlikçi Stratejik Okuma	2
Öğrenci Takımları Başarı Bölümleri	11	İstasyon	1
Bilgisayar Destekli İşbirlikli Öğrenme	9	İşbirlikli Sorgulama	1
Okuma-Yazma-Uygulama	6	Takım Destekli Bireyselleşme	1
Jigsaw	5	İşbirliği-İşbirliği	1
Grup Çalışması	5	Birleştirilmiş İşbirlikli Okuma ve Kompozisyon	1
Grup Araştırması	4	13 farklı tekniğin bir arada kullanılması	1
Takım-Oyun-Turnuva	3	Belirtilmemiş	1
Jigsaw II	3	-	-

İşbirliğine dayalı öğrenme alanında yapılmış olan doktora tezlerinin kullandığı işbirlikli öğrenme teknikleri Tablo 9'da verilmiştir. Buna göre tezlerde 15 farklı işbirlikli öğrenme tekniği kullanılmış ve uygulamalarda en çok Birlikte Öğrenme (f=13) tekniği, onu takiben de Öğrenci Takımları Başarı Bölümleri (f=11) tekniği tercih edilmiştir. 1 tezde ise 13 farklı teknik bir arada kullanılmıştır. Yine 1 tezde ise hangi tekniğin kullanıldığı belirtilmemiştir. Toplam teknik sayısının incelenen tez sayısından farklı çıkmasının nedeni ise tezlerde farklı

sayılarda tekniğin kullanımının tercih edilmesidir. Bununla birlikte 2 tezde ise meta-analiz ve aracı değişken analizi yapıldığı için kullandıkları işbirlikli öğrenme teknikleri bulunmamaktadır.

Tablo 10: İşbirliğine Dayalı Öğrenme Alanında Yapılmış Doktora Tezlerinin Deneysel İşlem/Uygulama Süreleri

Deneysel İşlem/Uygulama Süreleri (Hafta)	f	Deneysel İşlem/Uygulama Süreleri (Ders Saati)	f
1-5 Hafta	6	10 Ders Saati	1
6-10 Hafta	28	12 Ders Saati	2
11-15 Hafta	8	14 Ders Saati	2
16+ Hafta	3	25 Ders Saati	1
-		30 Ders Saati	1
-		40 Ders Saati	1
Belirtilmemiş			5

Tablo 10 incelendiğinde doktora tezlerinin deneysel işlem/uygulama sürelerinin tezlerde hafta veya ders saati olarak ifade edildiği, buna göre tezlerde araştırmacıların en çok 6-10 hafta (f=28) aralığında ve 12 ders saati (f=2) ile 14 ders saati (f=2) boyunca deneysel işlem/uygulama yürüttüğü görülmektedir. 5 tezde ise deneysel işlem/uygulama süresi belirtilmemiştir. Toplam deneysel işlem/uygulama süresi frekanslarının incelenen tez sayısından farklı çıkmasının sebebi ise bazı tezlerde farklı deneysel işlem/uygulama sayılarının ve sürelerinin tercih edilmesidir. Bununla birlikte 2 tezde ise meta-analiz ve aracı değişken analizi yapıldığı için deneysel işlem/uygulama süresi bulunmamaktadır.

Tablo 11: İşbirliğine Dayalı Öğrenme Alanında Yapılmış Doktora Tezlerinin Deneysel İşlem/Uygulama Grup Biçimleri

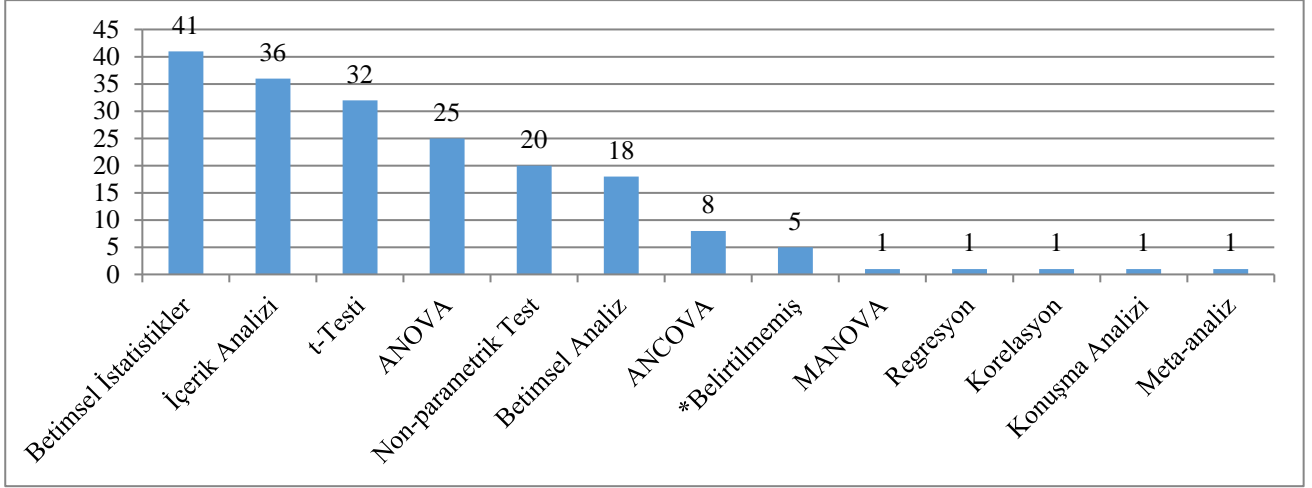
Deneysel İşlem/Uygulama Grup Biçimleri	f	Deneysel İşlem/Uygulama Grup Biçimleri	f
1 Deney 1 Kontrol	18	1 Deney 2 Kontrol	1
2 Deney 1 Kontrol	7	3 Deney	1
2 Deney	6	3 Deney 2 Kontrol	1
3 Deney 1 Kontrol	5	3 Deney 3 Kontrol	1
4 Deney	2	6 Deney 2 Kontrol	1
1 Deney	1	-	

Tablo 11’de işbirliğine dayalı öğrenme alanında yapılmış doktora tezlerinin deneysel işlem/uygulama grup biçimleri verilmiştir. Buna göre incelenen tezlerde toplam 11 farklı grup biçimi tercih edildiği görülmüş, en çok 1 deney 1 kontrol (f=18) gruplu deneysel işlem/uygulamaya başvurulmuştur. Tezlerin 7’si nitel yöntemde yürütüldüğü için deney ve kontrol grubu bulundurmazken, 2’sinde ise nicel yöntemde meta-analiz ve aracı değişken analizi yapıldığı için deney ve kontrol grubu bulunmamaktadır.

Tablo 12: İşbirliğine Dayalı Öğrenme Alanında Yapılmış Doktora Tezlerinin Veri Toplama Araçları

Veri Toplama Araçları	f	Veri Toplama Araçları	f
Başarı Testi	40	Öğrenci Ürünleri	5
Görüşme (Bireysel/Grup)	34	Öz Değerlendirme Formu	5
Gözlem	16	İyi Bir Eğitim Ortamı İçin Yedi İlke Ölçeği	4
Tutum Ölçeği	15	Kayıtlar (Video, Fotoğraf vb.)	4
Değerlendirme Formu	14	Öz Yeterlik İnanç Ölçeği	4
Rubrik	13	Envanter	3
Beceri Ölçeği	12	Çevrimiçi Platform Verileri	3
Kişisel Bilgi Formu	12	Grup Uyum Ölçeği	2
Değerlendirme Anketi	10	Akademik Katılım Ölçeği	2
Motivasyon Ölçeği	8	Dokümanlar	2
Öğrenci Günlükleri	7	Diğer	21
Araştırmacı Günlükleri	5	-	

Tablo 12’de işbirliğine dayalı öğrenme alanında yapılmış doktora tezlerinde kullanılan veri toplama araçları verilmiştir. Veri toplama araçları kodlanarak 23 grupta toplanmıştır. Buna göre veri toplama aracı olarak ilk sıralarda sırayla 40 tezde başarı testi, 34 tezde yapılandırılmamış veya yarı yapılandırılmış görüşme (bireysel/grup) ve 16 tezde gözlem tercih edilmiştir. “Diğer” kategorisine ise diğer veri toplama araçlarıyla birlikte kodlanamayan ve her biri ayrı bir tezde kullanılmış 21 farklı veri toplama aracı alınmıştır. Toplam veri toplama aracının incelenen tez sayısından farklı olmasının sebebi tezlerde çeşitli sayı ve türlerde veri toplama araçlarının tercih edilmiş olmasıdır. Veri toplama araçları ile incelenen tez konularının farklılık gösterebilmesinin sebebi ise tezlerde aynı konu için farklı veri toplama aracının tercih edilebilmesidir.

Grafik 5: İşbirliğine Dayalı Öğrenme Alanında Yapılmış Doktora Tezlerinin Analiz Yöntemleri

*Karma yöntemle yürütülen 5 tezin nitel bölümlerinin analiz yöntemleri belirtilmemiştir.

Grafik 5'te verilen işbirliğine dayalı öğrenme alanında yapılmış doktora tezlerinin analiz yöntemleri incelendiğinde 41 tezde betimsel istatistiklerin, onu takiben de 36 tezde içerik analizinin ve 32 tezde ise t-testlerinin kullanıldığı görülmektedir. Toplam analiz yöntemi sayısının incelenen tez sayısından farklı çıkmasının sebebi ise tezlerde çeşitli tür ve sayılarda analiz yönteminin kullanılmasıdır.

SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER

Bu çalışmada önceden belirlenen çeşitli kriterlere göre YÖK Ulusal Tez Merkezi veritabanından taranan işbirliğine dayalı öğrenme alanında yapılmış 53 doktora tezi, 9 farklı soru sorularak sistematik derleme çalışması şeklinde incelenmiştir. Taramalar sonucunda ilk seferde 54 teze ulaşılsa da tezlerden birinin işbirliğine dayalı öğrenme ile ilgisi olmadığı anlaşıldığı için incelemeye alınmamıştır. Elde edilen bulgular 12 tablo ve 5 grafik aracılığıyla sunulmuştur.

Analiz boyunca azımsanmayacak sayıda doktora tezinde “yöntem” kısmına dair bazı bilgilerin tezin farklı bölümlerinde verildiği veya bazı bilgilerin yöntem kısmında ilgili başlıklar altında verilmesinin unutulduğu dikkat çekmiştir. Örneğin bazı tezlerde veri toplama araçlarının birkaç yöntemde belirtilmemiş; deneysel işlem/uygulama süreleri ilgili başlık altında değil bulgular veya tezin giriş bölümünde verilmiş; veri analiz yöntemleri ve örnekleme yöntemleri bulgular kısmında verilmiş; uygulamalarda kullanılan işbirlikli teknikler yöntem veya uygulama bölümlerinde değil, öneriler kısmında öneri yazılırken rastgele verilmiştir. Tezler için bilgi ve verilerin belli başlı standartlara dayanılarak sunulmaması durumu işbirliğine dayalı öğrenme alanında yapılmış tezleri meta-analiz yoluyla inceleyen Camnalbur ve Mutlu Bayraktar'ın (2018) da dikkatini çekmiş ve araştırmalarını zorlaştırmıştır.

İncelemeye alınan doktora tezlerinin 51'inin Türkçe, 2'sinin ise İngilizce olarak yayınlandığı görülmüştür. İngilizce olarak yayınlanan tezlerin hazırlandığı üniversitelerin eğitim dili İngilizcedir. 1993 ve 2014 yılları arasında işbirliğine dayalı öğrenme alanında yapılmış tezlerin içerik analizini yapan Dirlikli, Aydın ve Akgün (2016) ve Türkiye'deki eğitim bilimleri doktora tezlerinin eğilimlerini inceleyen Fazlıoğulları ve Kurul da (2013) tezlerin büyük çoğunluğunun Türkçe yayınlandığını bulmuşlardır.

İncelenen doktora tezlerinin en çok 9'ar teze 2015 ve 2017 yıllarında yayınlandığı ve genel olarak bakıldığında ise 8 yıllık dönemde birbirine yakın sayılarda çalışma yürütüldüğü görülmüştür.

İşbirliğine dayalı öğrenme alanında yapılmış doktora tezlerinin 19 üniversite bünyesinde hazırlandığı ve bu üniversiteler arasında 18 tez ile Atatürk Üniversitesi'nin yüksek farkla önde olduğu bulunmuştur. Bu üniversiteyi ise sırayla Gazi (f=5) ve Sakarya (f=4) Üniversiteleri takip etmiştir. Dirlikli, Aydın ve Akgün'ün (2016) çalışmasında da Atatürk ve Gazi Üniversiteleri işbirlikli öğrenme alanında lisansüstü tezlerin en çok yürütüldüğü üniversiteler arasında olduğu ortaya çıkmış ve bu durumu ilgili alanda ciddi çalışmaları bulunan akademisyenlerin bu üniversitelerde görev alıyor olmalarıyla açıklamışlardır.

Doktora tezlerini yürüten ve meslek bilgilerini tez bölümlerinde paylaşan araştırmacıların çoğunun araştırma görevlisi (f=13) olduğu ve onları takiben de araştırmacıların 9'unun MEB'e bağlı devlet okullarında öğretmen, 7'sinin ise öğretim görevlisi olduğu görülmüştür. Bununla birlikte araştırmacıların 21'i çalıştıkları kurumları ve unvanlarını tezlerin herhangi bir bölümünde paylaşmamışlardır. Bu durum için YÖK tarafından 19.01.2021 tarihli ve E-36054236-806.01.03-4130 sayılı yazıyla tüm üniversitelere duyurulan "Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge"de yapılan

değişiklikte "6689 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu hükümlerine göre kişisel veriler ve ıslak imzalar maskelenmeli veya çıkarılmalıdır." hükmü gereğince araştırmacıların kişisel verilerini gizlemeyi tercih ettikleri göz ardı edilmemekle birlikte bu tarihten itibaren kimi araştırmacıların yine de kişisel bilgilerini vermeyi tercih ettikleri veya bu tarihten önce de kimi araştırmacıların kişisel bilgilerini tezlerin hiçbir bölümünde paylaşmadıkları görülmüştür.

Araştırma kapsamında ele alınan doktora tezlerinin 7 bölüm arasında en çok Temel Eğitim (f=15) bölümünde yürütüldüğü ve bu bölümde de en çok Fen Bilgisi Öğretmenliği (f=6) programında çalışma yapıldığı ortaya çıkmıştır. Bu bulgularla birlikte tüm tez çalışmalarının içinde ise en çok Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi (f=9) anabilim dalında tez çalışması yürütüldüğü görülmüştür. Ayrıca doktora tezlerinin en çok fen bilimleri (f=13) dersleri/konuları içerisinde yürütüldüğü bulunmuş, bunu takiben de 7'şer teze Türkçe, matematik ve bilişim teknolojileri dersleri/konuları içerisinde uygulamaların yapıldığı görülmüştür. Bu sonuçlar işbirliğine dayalı öğrenme alanında sistematik derleme çalışması yapan Çetinkaya ve Durmuş (2021), Dirlikli, Aydın ve Akgün (2016), Koç Damgacı ve Karataş (2015), Gözübatık Tarım'ın (2003) bulgularıyla aynı şekilde; Camnalbur ve Mutlu Bayraktar'ın (2018) bulgularıyla benzer şekilde örtüşmektedir.

İşbirliğine dayalı öğrenme alanında yapılmış doktora tezlerinin 42'sinde yöntem ve/veya bu yöntemle tasarlanmış dersler üzerine öğrenciler, veliler ve öğretmenlerden görüşler alınmış, 41'inde akademik başarı üzerine çalışılmış ve 19'unda ise beceriler ele alınmıştır. Dirlikli, Aydın ve Akgün'ün (2016) çalışmasında akademik başarı, Çetinkaya ve Durmuş'un (2021) çalışmasında yine akademik başarı ve beceri en çok çalışılan konular arasındadır.

İncelenen doktora tezlerinin en çok karma (f=30) araştırma yönteminde yürütüldüğü, nicel (f=8) ve nitel (f=7) çalışmaların ise birbirine yakın ve az sayılabilecek oranda tercih edildiği ortaya çıkmıştır. Bunlarla birlikte 8 tezde ise çalışmanın hangi araştırma yönteminde yürütüldüğü tezlerin hiçbir bölümünde belirtilmemiştir. Baysan, Bayra ve Demirkan'ın (2018) teknoloji destekli işbirlikli eğitim ortamları hakkında yapılan araştırmaları inceledikleri çalışmalarında makalelerin yarısından fazlasının nicel yöntemde yürütüldüğü bulunmuştur. Dirlikli, Aydın ve Akgün'ün (2016) çalışmasında ise en çok nicel yöntemin tercih edildiği ve tezlerin sadece %4,1'inin nitel yöntemle yürütüldüğü bulunmuştur. Bu araştırmacıların sonuçlarına benzer olarak Türkiye'de eğitim bilimleri alanında yürütülen doktora tezlerini inceleyen Fazlıoğulları ve Kurul (2013), Eğitim Programları ve Öğretim (EPÖ) alanında yapılan doktora tezlerini inceleyen Hazır Bıkmaz ve arkadaşları (2013) ile eğitim teknolojileri alanında yapılan lisansüstü tezleri inceleyen Erdoğan ve Çağiltay da (2009) aynı şekilde tezlerin büyük çoğunluğunun nicel araştırma yönteminde yürütüldüğünü ortaya çıkarmışlardır. Bunun sebebi olarak pozitivist paradigmanın, ilgili çalışmaların yürütüldüğü yıllarda hâkim etkisini koruyarak olması olarak yorumlanabilir. Nitekim nitel yöntemin nicel yöntemle göre daha yakın zamanlarda yaygınlaştığı görülürken, 1990'lı yıllardan sonra sosyal bilimlerde farklı bir alan olarak görülmeye başlanan ve yeni olan karma yöntemin ise son zamanlarda tercih edilmeye başlandığı gözlenmektedir (Alkan, Şimşek ve Erbil, 2019; Baki ve Gökçek, 2012). Yine Işıkoğlu da (2005) eğitim alanında uluslararası yayınlarda nitel yöntemde yürütülen çalışmaların sıkça bulunduğunu; fakat Türkiye'de eğitim alanında çalışmaların daha çok nicel olarak yürütüldüğünü ve nitel yöntemin eğitim alanında yaygınlaştırılmasına ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir. Bunlarla birlikte eğitim alanındaki paradigmatik dönüşümün yirmi yıl gerisinde kalan ülkemizde nitel araştırma, eğitim bilimleri alanında daha çok pozitivist/nicel çalışmaları zenginleştirmek için kullanılmaktadır (Fazlıoğulları ve Kurul, 2013). Söz konusu durumun bu çalışma kapsamında incelenen karma yöntemde yürütülmüş doktora tezlerinin çoğu için de geçerli olduğu görülmüştür.

Araştırma kapsamında ele alınan doktora tezlerinin karma araştırma yönteminde yürütülenlerinin en çok gömülü desende (f=9) tasarlandığı, çalışmanın nicel boyutunda ise en çok ön-test son-test kontrol gruplu yarı deneysel desenin (f=18) ve nitel boyutta ise durum çalışmasının (f=6) tercih edildiği bulunmuştur. Karma yöntemle tasarlanan 30 tezin 6'sında karma araştırma deseninin belirtilmemesi ve yine bu tezlerin 21'inde ise nitel boyutun araştırma deseninin belirtilmemiş olması dikkat çekici bulgular arasındadır. Oysaki araştırma deseninin sistematik bir şekilde belirlenmemiş olması ve yayınlarda belirtilmemiş olması çalışmaların geçerlik ve güvenilirliklerini veya nitel araştırmaların inanılabilirlik, aktarılabirlik, güvenilebilirlik gibi özelliklerini zayıflatabilecektir. Devam edilecek olursa nicel yöntemle yürütülen doktora tezlerinin en çok ön-test son-test kontrol gruplu yarı deneysel desende (f=4) tasarlandığı, nitel çalışmalarda ise en çok eylem araştırmasının (f=4) tercih edildiği ortaya çıkmıştır. Ayrıca araştırma yöntemini belirtmeyen doktora tezlerinde ise en çok ön-test son-test kontrol gruplu yarı deneysel desenin (f=5) tercih edildiği belirlenmiştir.

İncelenen doktora tezlerinin yaklaşık yarısından fazlasına tekabül eden 28 tezde örnekleme yönteminin belirtilmemiş olması yine çalışmada dikkat çeken bulgular arasındadır. Bununla birlikte karma araştırma yönteminde yürütülen 9 tezin nitel boyutunun örnekleme yöntemi de belirtilmemiştir. Aynı şekilde Dirlikli,

Aydın ve Akgün'ün (2016) çalışmasında da tezlerin çoğunun örnekleme yöntemlerini belirtmedikleri ortaya çıkmış ve bu yüzden tezlerin örnekleme yöntemlerini kendileri analiz ederek bulmak zorunda kalmışlardır. Yine İleri'nin (2019) fen bilimlerinde işbirlikli öğrenme yönteminin akademik başarıya olan etkisini meta-analizle incelediği çalışmasında da makale ve tezlerin %25,6'sı örnekleme yöntemini belirtmemiştir. Oysaki tıpkı araştırma deseninde olduğu gibi sistematik şekilde belirlenmiş örnekleme yöntemi de araştırmaların geçerlik ve güvenilirliklerini veya nitel araştırmaların inanılabilirlik, aktarılabilirlik, güvenilebilirlik gibi özelliklerini etkilemektedir. Örnekleme yöntemini belirtmiş olan tezlerde en çok uygun (f=14) ve amaçlı (f=10) örnekleme yöntemlerinin tercih edildiği görülmüştür. Bu sonuçlar Baysan, Bayra ve Demirkan (2018), Dirlikli, Aydın ve Akgün (2016) ve Türkiye'de eğitim teknolojileri alanında yapılan lisansüstü tezlerin eğilimlerini inceleyen Erdoğan ve Çağıltay'ın (2009) bulgularıyla uyumludur.

Analiz edilen doktora tezlerinde katılımcı olarak en çok ortaokul (f=24) ve lisans (f=23) öğrencilerinin dâhil ettiği, tüm seviyelerin içinde de en çok ortaokul 7. sınıfların (f=10) tercih edildiği bulunmuştur. Bu sonuçlar İleri (2019), Camnalbur ve Mutlu Bayraktar (2018), Baysan, Bayra ve Demirkan (2018), Dirlikli, Aydın ve Akgün (2016), Koç Damgacı ve Karataş'ın (2015) bulgularıyla örtüşürken Gözübatık Tarım'ın (2003) lisans düzeyi katılımcı bulgusuyla örtüşmektedir. Çalışmalarda daha çok ortaokul öğrencilerinin katılımcı grubu olarak seçilmelerinin nedeni olarak onların akademik başarı yanında sosyalleşme ve işbirliğiyle çalışma becerilerini de geliştirdikleri somut işlemler döneminde olmaları ve işbirlikli öğrenme yönteminin faydalarının küçük yaşta kazandırılmak istenmesi; lisans düzeyindeki öğrencilerin katılımcı grubu olarak tercih edilmesinin nedeni olarak da özellikle üniversitenin ilk yıllarında işbirlikli öğrenme yönteminin avantajlarından faydalanmalarının hedeflenmesi gösterilebilir (İleri, 2019; Camnalbur ve Mutlu Bayraktar, 2018). Bununla birlikte lisans düzeyindeki katılımcı gruplarının fazla olmasının bir nedeni de başta üniversitelerde görev yapan araştırmacılar için olmak üzere bu gruplara ulaşımın daha kolay olması ve veli iznine gerek olmaması gibi bürokratik işlerin daha az karşısına çıkması da gösterilebilir. Bu sonuçlarla birlikte okul öncesi dönemine ait katılımcıların ve 4. sınıflarla yapılan bir tezde kaynaştırma öğrencilerinin de dâhil edilmiş olması haricinde özel durumlu öğrencilerin tezlerde hiç ele alınmamış olması dikkat çekicidir. Bu bulgular Koç Damgacı ve Karataş'ın (2015) çalışmasında okul öncesi katılımcı gruplu 2 araştırmanın bulunması haricinde yukarıda sayılan tüm araştırmacıların bulgularıyla da örtüşmektedir. Oysaki her seviyede ve derste kullanılabilen bir yöntem olan işbirliğine dayalı öğrenmenin bir diğer önemli özelliği ise özel eğitime gereksinim duyan çocukların, farklı etnik kökenlere sahip olan çocukların ve dezavantajlı çocukların eğitim - öğretiminde de kullanılabilmesidir (Çaycı vd., 2007).

Analiz edilen doktora tezlerinin örnekleme büyüklüklerinin en çok 50-99 aralığında (f=24) olduğu ortaya çıkmıştır. Tüm tezler arasında 150 ve üzeri örnekleme büyüklükleriyle yürütülen çalışmaların çok az olması dikkat çekiciyken, çalışmaların büyük çoğunluğunun deneysel desende olması ve yüksek sayıda katılımcıyla deneysel çalışmanın yürütülmesinin zor olabileceği bu durumu açıklayabilir.

Araştırma kapsamında ele alınan doktora tezlerinde 15 farklı işbirlikli öğrenme tekniğinin kullanıldığı ve uygulamalarda en çok Birlikte Öğrenme (f=13) tekniğinin, onu takiben de Öğrenci Takımları Başarı Bölümleri (f=11) tekniğinin tercih edildiği görülmüştür. Bu sonuçlar Dirlikli, Aydın ve Akgün (2016) ve Koç Damgacı ve Karataş'ın (2015) bulgularıyla örtüşürken Gözübatık Tarım'ın (2003) Öğrenci Takımları Başarı Bölümleri bulgusuyla, İleri'nin (2019) ise en çok kullanılan 2. ve 3. teknik bulgusuyla örtüşmektedir.

İncelenen doktora tezlerinde araştırmacıların deneysel işlem/uygulama sürelerini hafta veya ders saati olarak ifade ettiği ve buna göre tezlerde en çok 6-10 hafta (f=28) aralığında deneysel işlem/uygulama yürütüldüğü görülmüştür. Bu bulguyu Dirlikli, Aydın ve Akgün'ün (2016) bulguları da desteklemektedir. İleri'nin (2019) çalışmasında ise işbirlikli öğrenme yönteminin deneysel işlem/uygulama sürelerinin en çok 1-5 hafta aralığında gerçekleştirildiği bulunmuştur.

Ele alınan doktora tezlerinde deneysel işlem/uygulama için 11 farklı grup biçiminin tercih edildiği, bunların içinde de en çok 1 deney 1 kontrol (f=18) biçimli grupların çalışmalarda yer aldığı bulunmuştur. Dirlikli, Aydın ve Akgün'ün (2016) çalışmasında da tezlerde %59,7 oranla en çok 1 deney 1 kontrol biçimli grupların kullanıldığı ortaya çıkmıştır. Bu durumun sebebi olarak çoklu deney ve kontrol gruplarına ulaşılmasının ve oluşturulmasının zorluğu gösterilebilir. Bunlarla birlikte bu çalışmada incelenen tezlerin 7'si nitel yöntemde yürütüldüğü için ve 2'sinde ise nicel yöntemde meta-analiz ve aracı değişken analizi yapıldığı için deney ve kontrol grubu bulundurmamaktadır.

Çalışmada incelemeye alınan doktora tezlerinde veri toplama aracı olarak ilk sıralarda sırayla 40 tezde başarı testi, 34 tezde yapılandırılmamış veya yarı yapılandırılmış görüşme (bireysel/grup) ve 16 tezde gözlem tercih edilmiştir.

İncelenen doktora tezlerinin 41'inde betimsel istatistiklerin, onu takiben de 36'sında içerik analizinin ve 32'sinde ise t-testlerinin kullanıldığı bulunmuştur. Tezlerin çoğunun karma yöntemde yürütülmesi ve nicel ve nitel olarak yürütülenlerin ise birbirine yakın sayıda olmasından dolayı nitel ve nicel analiz yöntemlerinin de birbirine yakın sayıda kullanıldığı görülmüştür.

Bu çalışmanın sonuçlarından yola çıkılarak araştırmacılara çalışmaların geçerlik ve güvenilirliklerinin artırılması ve sonraki çalışmalara daha net yol gösterilebilmesi açısından yürütülen deneysel işlemlerin/uygulamaların her adımı başta olmak üzere örnekleme yöntemi, araştırmanın deseni gibi bilgilerin atlanılmaması, belli başlı standartlara uygun olarak sistematik şekilde ve ayrıntılı olarak verilmesi öncelikli olarak önerilebilir. Bununla birlikte bir başka önem arz eden öneri olarak çalışmalarda örneklem gruplarının çeşitlendirilmesi ve özellikle de özel eğitim öğrencileri başta olmak üzere dezavantajlı öğrencilerle, okul öncesi dönemi öğrencileriyle ve çeşitli yetişkin gruplarıyla da çalışmaların yürütülmesi verilebilir. Yine çalışmaların kolay ulaşılabilir örneklem gruplarıyla değil gerçek hedef gruplarıyla ve literatürde incelenmeye ihtiyaç duyulan gruplarla yürütülmesi önerilebilir. Bunlarla birlikte işbirliğine dayalı öğrenme yöntemi farklı dersler, konular, araştırma desenleri ve öğrenme yöntemleriyle birlikte çalışılabilir.

KAYNAKLAR

Alkan, V., Şimşek, S. ve Armağan Erbil, B. (2019). Karma yöntem: Öyküleyici alanyazın incelemesi. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi – Journal of Qualitative Research in Education*, 7(2), 559-582. <http://doi.org/10.14689/issn.2148-2624.1.7c.2s.5m>

Baki, A. ve Gökçek, T. (2012). Karma yöntem araştırmalarına genel bir bakış. *Electronic Journal of Social Sciences*, 11(42), 1-21.

Batdı, V. (2014). Jigsaw tekniğinin öğrencilerin akademik başarılarına etkisinin meta-analiz yöntemiyle incelenmesi. *Ekev Akademi Dergisi*, 58, 699-714.

Baysan, E. , Bayra, E. & Demirhan, Ö. (2018). Teknoloji destekli işbirliğine dayalı eğitim ortamları araştırmalarına ilişkin içerik analizi (2010-2015). *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (35),1-22.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2021). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri* (30.Baskı). Pegem Akademi.

Cansız Aktaş, M. (2019). Nitel veri toplama teknikleri. H. Özmen ve O. Karamustafaoğlu (Ed), *Eğitimde araştırma yöntemleri* (s. 113-136) içinde. Pegem Akademi.

Camnalbur, M. ve Mutlu Bayraktar, D. (2018). İşbirlikli öğrenmenin akademik başarı üzerine etkisi: Bir meta-analiz çalışması. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 1149-1172.

Çalık, M. ve Sözbilir, M. (2014). İçerik analizinin parametreleri. *Eğitim ve Bilim*, 39(174), 33-38. <http://dx.doi.org/10.15390/EB.2014.3412>

Çaycı, B., Demir, M. K., Başaran, M., ve Demir, M. (2007). Sosyal bilgiler dersinde işbirliğine dayalı öğrenme ile kavram öğretimi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 15(2), 619-630.

Çetinkaya, S. ve Durmuş, T. (2021). İşbirlikli öğrenme-öğretme yaklaşımına yönelik bir derleme çalışması. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 12(2), 630-649.

Demirel, Ö. (1991). Eğitimde nitelik geliştirmede işbirliğine dayalı öğrenme ile tam öğrenmenin yeri ve önemi. *Eğitim ve Bilim*, 15(82), 3-10.

Dirlikli, M., Aydın, K., ve Akgün, L. (2016). Cooperative learning in Turkey: A content analysis of theses. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 16, 1251-1273.

Erdoğan, U. F. ve Çağiltay, K. (2009, Şubat, 11-13). *Türkiye'de eğitim teknolojileri alanında yapılan master ve doktora tezlerinde genel eğilimler*. XI. Akademik Bilişim Konferansı, Şanlıurfa, Türkiye.

Fazlıoğulları, O. ve Kurul, N. (2013). Türkiyedeki eğitim bilimleri doktora tezlerinin özellikleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (24) ,43-75.

Göktaş, E. (2017). *Eğitim politikası bağlamında işbirlikli öğrenme ve geleneksel öğrenme yöntemlerinin başarı ve tutuma etkisinin meta analitik biçimde incelenmesi* [Doktora tezi]. Marmara Üniversitesi.

Gömlüksiz, M. (1993). *Kuşak öğrenme yöntemi ile geleneksel yöntemin demokratik tutumlar ve erişime etkisi* [Doktora tezi]. Çukurova Üniversitesi.

- Gözübatık Tarım, K. (2003). *Kubaşık öğrenme yönteminin matematik öğretimindeki etkinliği ve kubaşık öğrenme yöntemine ilişkin bir meta analiz çalışması* [Doktora tezi]. Çukurova Üniversitesi.
- Gülpınar, Ö. ve Güçlü, A. G. (2013). Derleme makalesi nasıl yazılır?. *Turkish Journal of Urology*, 39(Özel Sayı 1), 44-8. <http://dx.doi.org/10.5152/tud.2013.054>
- Hazır Bıkmaz, F., Aksoy, E., Tatar, Ö. ve Atak Altınyüzük, C. (2013). Eğitim programları ve öğretim alanında yapılan doktora tezlerine ait içerik çözümlemesi (1974-2009). *Eğitim ve Bilim*, 38(168), 288-303.
- Işıkoğlu, N. (2005). Eğitimde nitel araştırma. *Eğitim Araştırmaları*, 20, 158-165.
- İleri, Y. E. (2019). *Fen bilimlerinde İşbirlikli Öğrenme Yaklaşımı'nun akademik başarıya etkisinin incelenmesi: Bir meta-analiz çalışması* [Yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Johnson, D.W. ve Johnson, R.T. (1999). What makes cooperative learning work. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED437841.pdf> adresinden 20 Ekim 2022 tarihinde ulaşılmıştır.
- Johnson, D. W., Johnson, R. T. ve Stanne, M. B. (2000). Cooperative learning methods: A meta-analysis. https://scholar.google.com/scholar?hl=tr&as_sdt=0%2C5&as_rr=1&q=Cooperative++learning+methods%3A+A++meta-analysis+johnson&btnG= adresinden 20 Ekim 2022 tarihinde ulaşılmıştır.
- Karaçam, Z. (2013). Sistemik derleme metodolojisi: Sistemik derleme hazırlamak için bir rehber. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi*, 6(1), 26-33.
- Koç Damgacı, F. ve Karataş, H. (2015). İşbirlikli öğrenme yöntem ve tekniklerinin eğitimde kullanımına ilişkin deneysel çalışmalar ve sonuçları. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 304-314.
- Kurt, U. (2021). *Probleme dayalı, işbirlikli ve proje tabanlı öğrenme yöntemlerinin öğrencilerin problem çözme becerilerine etkisini inceleyen çalışmaların meta-analizi* [Yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Manning, M. L. ve Lucking, R. (1991). The what, why, and how of cooperative learning. *The Social Studies*, 82(3), 120-124.
- Slavin, R. E. (1996). Cooperative learning in middle and secondary schools. *The Clearing House*, 69(4), 200-204.
- Şen, Ş. ve Yılmaz, A. (2013). İşbirlikçi öğrenmenin kavramsal değişim üzerindeki etkisi: Bir meta analiz çalışması. *Karaelmas Journal of Educational Sciences*, 1, 21-32.
- Taş, G. ve Akoğlu, K. (2020). Sosyal bilgiler öğretiminde işbirlikli öğrenme yaklaşımının etkisi: Meta-sentez çalışması. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 18(2), 956-983.
- Tok, T. N. (2019). Etkili öğretim için yöntem ve teknikler. A. Doğanay (Ed), *Öğretim ilke ve yöntemleri* (s. 176-252) içinde. Pegem Akademi.
- Varişoğlu, B. (2016). İşbirlikli okuma ve yazma etkinliklerinin Türkçe öğrenen yabancı öğrencilerin dil kaygılarına etkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(59), 1108-1119.
- Yeşilyurt, E. (2019). İşbirliğine dayalı öğrenme yöntemi: Tüm teknikleri kapsayıcı bir derleme çalışması. *Turkish Studies*, 14(4), 1941-1970. <http://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.23449>
- Yeşilyurt, E. (2009). İşbirliğine dayalı öğrenmenin öğrenci davranışları üzerindeki etkisine ilişkin öğrenci görüşleri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(2), 161-178.